

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ТА ПРОБЛЕМИ

Л.В. БАТЛІНА

Україна, м. Запоріжжя, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

У сучасній науці однозначності у визначенні загальнонаукового поняття «методологія» немає. Його розглядають з різних сторін: як систему найбільш загальних принципів, положень і методів, що складають основу тієї чи іншої науки; як вчення про способи організації та побудови теоретичної і практичної діяльності людини; як вихідні положення, що становлять загальне підґрунтя тієї чи іншої науки тощо.

При розгляданні методологічних аспектів створення та функціонування системи дошкільної освіти в державі автор орієнтується на визначення «методології» як вихідних положень, що становлять загальне підґрунтя вивчення тієї чи іншої науки, явища, проблеми. Одним із провідних положень є *законодавче забезпечення освіти*, зокрема її дошкільної ланки. Таким забезпеченням є, в першу чергу, Конституція України та Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», в яких досить чітко сформульовано мету, функції дошкільної освіти, типи дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) тощо. Загальновідомо, що стратегічну функцію освіти, зокрема дошкільної освіти, розкриває мета її створення та функціонування, що обумовлена соціумом і залежить від чіткості розуміння побудови в країні суспільства певного типу. Як показують реалії сьогодення, не кожний депутат Верховної Ради України може відповісти на запитання «Яке суспільство ми будуємо сьогодні в Україні?». Так, на нараді МОН України (Одеса, 2009 р.) представнику комітету з науки і освіти ВР, було поставлено вище сформульоване запитання. Відповіді на нього учасники наради не почули. Іншими словами, члени законодавчого органу влади в країні, які здійснюють підготовку законів, що регламентують нормативи створення та функціонування всієї системи освіти, не завжди чітко усвідомлюють, що це має бути «громадянське суспільство», де людина має бути метою, а не засобом (І. Кант). У цьому разі досить оптимістично звучать слова зі статей Конституції України про те, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3), «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її

особистості» (ст. 23). Водночас в якості «великого досягнення» проголошується факт, що Україна вступила в ринкову економіку, принципом існування якої є конкуренція. У конкуренції ж, як відомо, перемагає найсильніший. Виходячи із зазначеного, мета освіти повинна відображати реалії життя суспільства. Аналіз же Закону України «Про освіту» показує, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [1]. Зрозуміло, що всебічно розвинена особистість з високими моральними якостями не дозволить собі реалізувати особисту мету, демонструючи якості найсильнішого, щоб стати успішною у ринкових реаліях життя. Формування ж таких якостей слід розпочинати з дошкільного віку, коли те, що закладається «лягає міцно, стає другою природою людини» (К.Д. Ушинський).

Яку ж мету ставить перед системою ДНЗ Закон України «Про дошкільну освіту»? – «...забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання». Отже, реалізація закону націлює педагогів на формування особистості, яка не буде готовою до життя в суспільстві з ринковою економікою, адже бачачи дитину, яка плаче від забиття при падінні, вихователь пропонує іншому малюкові пожаліти потерпілого, виразити йому своє співчуття, а для реалій ринку треба діяти навпаки: «Подивися, який він слабкий, плаче. А ти – сильний...». Таким чином, система освіти, починаючи з дошкільної ланки, повинна бути спрямована на формування конкурентоспроможної особистості, що зовсім не відповідає принципам гуманної педагогіки, на яких сьогодні будується педагогічний процес у дошкільних навчальних закладах країни.

Важливим аспектом законодавчого забезпечення організації та функціонування системи дошкільної освіти є розуміння поняття «формування особистості». Це поняття можна зустріти в усіх нормативних документах, що визначають концептуальні підходи до освіти в Україні, починаючи з її Конституції, законів і завершуючи інструкціями регіонального «виробництва». Виникає запитання: «А чи можна сформувати універсальну особистість?». Перш за все, один *homo sapiens* відрізняється від іншого приналежністю до певної статі, отже, підходи до формування особистості майбутнього чоловіка мають докорінно відрізнятися від таких по відношенню до майбутньої жінки. Можливо, в цьому і криється причина сучасних світових проблем, зокрема фемінізації

чоловіків і маскулінізації жінок, а також поширення явища гомосексуалізму. За результатами досліджень інформаційно-аналітичного агентства «Маркетинг і консалінг», сьогодні у світі понад 11% гомосексуалістів. Враховуючи чисельність мешканців Землі (7 млрд.), кількість гомосексуалістів серед них вражає.

Відсутність акценту на необхідності формування особистості з орієнтацією на певну стать призводить до поширених педагогічних помилок, коли педагоги, починаючи з дошкільного віку, в якості зразка поведінки для рухливого хлопчика, звертають його увагу на дівчинку, яка вона старанна, спокійна, акуратна, не бігає, не кричить тощо. Цей прийом педагогічного впливу використовується в подальшому і в школі. Надалі дорослі, батьки нарікають на те, що юнаки, чоловіки не мають чоловічих рис характеру (самостійність, мужність, активність, рухливість і т. ін.), а для сучасної дівчини, жінки не є характерними жіночність, співчуття, розуміння, делікатність і т.ін.

Важливим вихідним положенням організації та функціонування системи дошкільної освіти є організація педагогічного процесу в ДНЗ у відповідності з природними можливостями дитини. Аналіз програмних установок, які обумовлюють зміст діяльності основних ланок системи освіти в країні, показує на результат – успішність у засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок. Цей підхід сьогодні панує і в системі дошкільної освіти. Вчені в галузі психології (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов, О.В. Запорожець, Я.Л. Коломинський, С.О. Ладивір, В.В. Рубцов, Е.Г. Юдіна та ін.), медицини (В.Ф.Базарний) з тривогою застерігають фахівців-педагогів, що такий підхід, особливо домінуюча націленість на підготовку дитини до школи, має сумні наслідки: ілюзію ніби такого роду навчання маленьких дітей у подальшому забезпечить їм успішність у засвоєнні шкільної програми та в професійному просуванні. Численні вітчизняні та зарубіжні дослідження показують, що практика занадто раннього примусового навчання дітей з неминучістю призводить до зникнення навчальної мотивації і, як наслідок, до виникнення шкільної дезадаптації та шкільних неврозів, впоратися з якими досить важко (часом неможливо) [2].

Чому це відбувається? На зазначене запитання відповідають вчені-психологи і вчені-медики: провідний вид діяльності дитини-дошкільника – гра відсунута на задній план. Особливо «погані справи» спостерігаються з сюжетно-рольовими іграми: діти практично вже в них не грають (вихователі виправдовуються: «Нам ніколи грати. Весь час займають заняття»). Враховуючи те, що у вільних іграх: з'являються і отримують подальший свій розвиток основні досягнення дошкільного віку (уява, творчість, прийняття правил поведінки, вміння володіти собою); формуються навички

спілкування та комунікації; відбувається розвиток здатності до саморегуляції і метакогнітивних здібностей дитини (З.В. Мануйленко, Д.Б. Ельконін), – їх відсутність призводить до негативних наслідків, зокрема для створення «зони найближчого розвитку дитини», для набуття досвіду взаємодії з однолітками, дорослими, з навколишнім світом (В.В. Рубцов, Д.Н. Фельдштейн, Е.Г. Юдіна) [3].

Дослідження сучасних вчених, практика роботи центрів розвитку дитини свідчать про те, що дитину можна навчити багато чому (читати, писати, рахувати, логіці, іноземної мови, знанню географічної карти, користуванню комп'ютером тощо), але багаторічні спостереження показують, що раннє навчання пригнічує вроджене дитячу цікавість і здатність до навчання, надто ранні успіхи в навчанні в більш старшому віці можуть стати причиною серйозних розладів емоційної сфери людини.

Наступним аспектом методології системи дошкільної освіти є необхідність визначення підпорядкованості основних педагогічних понять: «виховання», «навчання», «розвиток». Практика роботи з різними категоріями слухачів курсів підвищення кваліфікації (педагогічні працівники ДНЗ, шкіл, ВНЗ) показала, що з позначених трьох педагогічних понять, на перше місце вони виставляють «навчання», потім – «виховання» і лише на третє місце – «розвиток». Це свідчить про відсутність чіткого розуміння, що основною спрямованістю педагогічної діяльності є розвиток дитини, який здійснюється за допомогою організації цілеспрямованого виховання і навчання.

Таким чином, сучасні підходи до організації та функціонування дошкільної освіти потребують серйозного методологічного коригування: формулювання мети дошкільної освіти повинно виконувати стратегічну функцію, відповідати реаліям життя суспільства і бути спрямованим на перспективу його розвитку із урахуванням статевоособистісних особливостей вихованців; провідним видом діяльності повинна залишатися гра, а не навчання; основною спрямованістю в діяльності педагога має стати розвиток дитини, що здійснюється в процесі цілеспрямованого виховання й навчання.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 23.05.91 // Законодавство України про освіту і науку (за станом на 20.12.99). – К.: Парлам. Вид-во, 1999.
2. Рубцов В.В., Юдіна Е.Г. Характеристики и проблемные ситуации современного дошкольника // Мир психологии. – 2010. – №1 (61). – С.11-25. - С.14.

3. Фельдштейн Д.Н. Сущностные особенности современного детства и задачи теоретико-методического обеспечения процесса образования / Д.Н.Фельдштейн // Педагогика. – 2009. – №1. – С.11-25.